

Schmitt, de Hanze en de EU

De implicaties van Carl Schmitt's ideeën over vriend en vijand, voor
de Europese Unie

Jelle Jaspar

S1367145

Bachelorproject Politieke Filosofie

Politieke Wetenschappen

Universiteit Leiden – Juni 2017

Begeleider: Dhr. Hans Oversloot

Inhoudsopgave

Inleiding	pagina 3
Eerste deel: Carl Schmitt, de essentie van politiek en zijn sovereiniteitsopvatting	pagina 5
- De essentie van politiek	pagina 5
- Schmitt's soevereiniteitsopvatting	pagina 9
- Conclusie	pagina 11
Tweede deel: de EU in historisch vergelijk met de Hanze	pagina 12
- De Europese Unie een vreemde eend in de bijt	pagina 12
- De Hanze: georganiseerde chaos	pagina 14
- Conclusie	pagina 17
Derde deel: de implicaties van Schmitts ideeën voor de EU, in vergelijk met de Hanze	pagina 18
- De problemen van de Hanze: er is geen soeverein	pagina 18
- De problemen van de EU: er is geen soeverein	pagina 20
Conclusie	pagina 23
Bibliografie	pagina 25

Inleiding

De Europese Unie (vanaf nu EU) verkeert op het moment in stormachtig weer. De onderhandelingen over de Brexit staan op het punt te beginnen, de vluchtelingencrisis is nog maar net (tijdelijk?) bedwongen, de Eurocrisis, en al lijkt de populistische golf tijdelijk bedwongen, hun kandidaten waren dit jaar nog nooit zo dichtbij de macht. Nog los van nukkige buurlanden zoals Turkije en Rusland, heeft de EU te maken met legio problemen die ook de problemen van de interne structuur van de Unie blootleggen. Waar zo'n vijftig jaar geleden het bestaansrecht van de EEG en later de EU lange tijd niet in twijfel werd getrokken, zijn er nu een veelvoud aan politieke partijen in vele Europese landen die dat wel doen. De Partij voor de Vrijheid in Nederland pleit al jaren voor het verlaten van de EU en ziet het liefst dat deze uit elkaar valt en is slechts een van de partijen binnen Europa die dit standpunt propageren. Populistische en niet populistische euro-critici zijn ook lang niet de enige meer die twijfelen over het voortbestaan van de EU. Steeds meer Prominente EU functionarissen zien dat het Europese project in gevaar is. Frans Timmermans bijvoorbeeld waarschuwde verleden jaar dat het voortbestaan van de Unie niet meer vanzelfsprekend is.

De Europese Economische Gemeenschap (EEG) is ooit opgericht met de gedachte dat integratie van natiestaten de enige manier was om het duistere nationalisme tegen te kunnen gaan. Het nationalisme had niets dan ellende, oorlog en strijd opgeleverd voor het oude continent. Die catastrofale strijd moest worden uitgebannen. De taak van de wetenschap en zeker de taak van de politieke filosofie is het kritisch bekijken van dit soort doelstellingen. Vallen strijd en oorlog uit te bannen? En betekent het einde van de EU automatisch terugkeer van conflict op het Europese continent? Door te kijken naar de EU vanuit het perspectief van de Duitse politiek filosoof Carl Schmitt met zijn ideeën over strijd tussen 'vrienden en vijanden', en de EU als nieuwe institutie te vergelijken met eerdere instituties die een gelijkenis vertonen zoals de Hanze, hoop ik met deze bachelorscriptie een bijdrage te leveren aan deze vraagstukken.

De centrale onderzoeksvraag van deze scriptie is dan ook als volgt geformuleerd: *Wat zijn de implicaties van de soevereiniteitsopvatting van Schmitt en zijn onderliggende idee van de essentie van de politiek voor de Europese Unie?* In deze scriptie zal worden getracht deze vraag te beantwoorden in drie delen. In het eerste deel van deze scriptie zullen de ideeën van Schmitt worden uiteengezet, zoals die te vinden zijn in zijn essay *The Concept of the Political*

(1932) waarin Schmitt politiek in essentie kenmerkt als een strijd tussen twee groepen : vrienden en vijanden. Deze tweedeling, die zich volgens Schmitt overal manifesteert vormt het fundament voor de soevereiniteitsopvatting die Schmitt definieert in een ander essay: *Political Theology* (1922). Het tweede deel van deze scriptie zal de Europese unie als unieke institutie uitdiepen, en voorzien van een historisch vergelijk, namelijk de Duitse stedenbond de Hanze. De EU staat officieel niet bekend als een confederatie maar heeft hier veel van weg. Aan de hand van het boek van Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors* en *The Hansa Towns* van Helen Zimmer zal de interne structuur van de Hanze en enkele problemen van deze historische confederale stedenbond worden uitgediept en vergeleken met de EU. In het derde en laatste deel van deze scriptie zullen de ideeën van Schmitt, de EU als unieke historische institutie en het historisch vergelijk met de Hanze aan elkaar worden gekoppeld en wordt op basis van deze ideeën een drietal 'paden' worden besproken die de EU af kan leggen.

Eerste deel: Carl Schmitt, de essentie van politiek en zijn soevereiniteitsopvatting

Carl Schmitt (1888-1985), die van origine een rechtsfilosoof was, was een controversieel figuur. Met het essay *Der Begriff des Politischen*, het begrip politiek, dat in 1927 voor het eerst werd gepubliceerd, formuleerde hij stevige en uiterst rake kritiek op de chaos die heerste ten tijde van de Weimar Republiek. Met zijn lidmaatschap van de NSDAP was hij na de oorlog tot na zijn dood in 1986, geen geaccepteerd denker in academische kringen.

Tegenwoordig, wellicht door het verloop van de tijd, zijn er steeds meer wetenschappelijke verwijzingen naar Schmitt. Het werk van Schmitt is, controversieel of niet, echter uiterst actueel en helpt de hedendaagse situatie waarin de EU zich bevindt beter te begrijpen.

De essentie van politiek

Centraal binnen het gedachtegoed van Schmitt is de, in zekere zin metafysische, dimensie van het politieke. Door Schmitt gekarakteriseerd als ‘de sfeer van het politieke’. Deze sfeer staat nauw in verband met het begrip van de staat en de samenleving in zijn algemeen. Deze politieke sfeer is verbonden met de staat als concept. De staat is volgens Schmitt, niets meer dan een specifieke groep mensen die zich op eniger wijze georganiseerd heeft en ook een coherente groep vormt. Deze coherente groep is ook op de momenten dat het nodig is de enige en hoogste autoriteit over zichzelf. De staat is dus de hoogste autoriteit. De staat kent onder Schmitt een bijzonder brede definitie, maar deze vormt een essentieel maar geen uitsluitend kenmerk van de sfeer van het politieke (Schmitt, 1996, pp. 19-20). Schmitt kenschetst nog een aantal sferen die in eerste instantie in antithese staan ten opzichte van de politieke sfeer. Sferen zoals de religieuze, esthetische, culturele, juridische, en morele sfeer, zijn alle sferen die in eerste instantie dan ook niet politiek zijn. Echter wanneer de staat zich gaat bemoeien met een van deze domeinen, kan bijvoorbeeld de sociale sfeer ook verworden tot een politieke sfeer. Hoe een schoolsysteem moet worden ingericht en wat er moet worden onderwezen, schoonheidsstandaarden of wat een individu moet geloven kunnen alle onderdeel worden van tot de politieke sfeer. Daarom is volgens Schmitt, alles in potentie politiek (Schmitt, 1996, pp. 22-23). Wanneer de staat de samenleving steeds raakt en in potentie alles

politiek ‘maakt’, is de staat dan ook in zekere zin totaal ten opzichte van de staat die dit niet doet. Deze staat bepaalt voor zijn burgers dus in alle sferen wat te doen.

Wat is de politieke sfeer? Wat stelt de politieke sfeer er toe in staat om andere sferen als het ware te omvatten en in zijn greep te krijgen? Politiek wordt als woord vaak tussen neus en lippen door gebruikt om van alles en nog wat te beschrijven. De term wordt door vele geassocieerd met listige en oneerlijke praktijken. Gekonkel dat niet nodig is. Voor Schmitt echter heeft het begrip politiek echter een heel andere betekenis. De essentie van politiek is de sterke dichotomie tussen *Freunden*, vrienden en *Feinden*, vijanden. De tegenstelling die de essentie vormt van het politieke, wordt door Schmitt gezien als de ultieme en meest intense antithese en wijze om mensen te groeperen (Schmitt, 1996, p. 26). De verschillende andere sferen, hierboven al genoemd, kennen ook alle hun eigen antithese (moreel: goed-fout, esthetisch mooi-lelijk), maar staan los van de politieke sfeer. De vriend-vijand dichotomie zegt niets over of de vijand moreel fout zit of lelijk is en de vriend moreel juist en mooi is. Wat de politieke sfeer op zichzelf laat staan, wat ze zo anders maakt dan de andere sferen, is de existentiële aard van de dichotomie. Wie een vriend of vijand is, wordt niet bepaald door een al eerder opgestelde norm of wet. Een vriend of vijand kan alleen worden herkend door personen op het moment (Schmitt, 1996, pp. 26-27). De vijand in de Schmittiaanse zin, moet dus altijd worden gezien als er een van existentieel gevaar waarbij ook (volgens Schmitt in het uiterste geval) conflict niet moet worden geschuwd. Schmitt stelt dat zijn vijand danig verschilt van de conceptie van een tegenstander onder het liberalisme, aangezien deze altijd een debattegenstander is in het parlement of een concurrent in een economie. De Schmittiaanse vijand is een wezenlijke ‘andere’, een groep die totaal vreemd is. De vijand doet zich (potentieel) voor wanneer twee collectieven van mensen tegenover elkaar komen te staan, en waarbij er in potentie strijd geleverd kan worden tussen die twee collectieven. De vijand is ook altijd de publieke vijand geen persoonlijke. Dat wil zeggen dat omdat het gaat over collectieven van mensen die tegenover elkaar staan, niet personen, het gaat over de publieke vijand. Schmitt geeft zelf dit onderscheid aan door te wijzen op de verschillende termen die de oude Grieken hanteerde voor vijanden: *εχθρός* (echtros) de persoonlijke vijand en *πολέμιος* (polemios) ‘zij die van nature vijand zijn’ (Schmitt, 1996, pp. 28-29). Politiek handelen krijgt hier dan ook een heel andere betekenis. Waar tegenwoordig meestal wordt verwezen naar partijpolitiek, is politiek handelen in de Schmittiaanse zin, het bepalen en het herkennen van wie vriend en wie vijand is.

In de jaren dat Schmitt veel publiceerde, ten tijde van de Weimar Republiek, werd hij door veel mede-academici beschuldigd van bellizismus, oorlogsverheerlijking. Het concept van een Schmittiaanse existentiële vijand is nagenoeg onlosmakelijk verbonden met een concept als conflict of strijd. Het onderscheiden van wie de vijand is en wie de vriend, en vervolgens het 'botsen' van de twee collectieve groepen is natuurlijk niets meer dan een eufemistische term voor oorlog. Die oorlog is er dus ook altijd een van existentiële aard en gaat, volgens Schmitt, over de totale vernietiging van óf de vriend door de vijand, óf de totale vernietiging van de vijand door de vriend. Tijdens een conflict is het meest duidelijk te zien, wie vriend is en wie vijand. Strijd is dan ook onlosmakelijk verbonden met het Schmittiaanse concept van de vijand. Dit wil echter niet zeggen dat strijd iets is wat verheerlijkt hoeft te worden. Strijd (en daarmee geweld) is wél altijd een aanwezige mogelijkheid, zolang het concept van de vijand bestaat. Een oorlogsverklaring is daarmee niet de enige politieke beslissing die genomen kan worden, maar wel de politieke beslissing waarbij de antithese het meest duidelijk is. Oorlog, revolutie of geweld is geen positief iets volgens Schmitt. Het is zeker geen doel op zichzelf maar als een constante altijd dreigend aanwezig. Strijd is echter wel hetgeen wat de vriend-vijand antithese, en daarmee de menselijke acties, in essentie vormgeeft (Schmitt, 1996, pp. 33-34). Het onderscheid tussen vriend en vijand, was voor Schmitt niet slechts een verklarend idee. Deze dichotomie was ook een kritiek op universalisme in zijn tijd en op pluralisme binnen een politieke entiteit. Schmitt stelt dat wanneer de staat de hoogste en enige autoriteit is over zichzelf, er geen sprake kan zijn van pluriformiteit binnen de staat als politieke entiteit. De staat is namelijk ook de ultieme actor om te besluiten wie vriend of vijand is. Dit zogenaamde *jus belli*, het bepalen van wie de vriend en wie de vijand is, voor en door de staat, is nauw verbonden met de soevereiniteitsopvatting van Schmitt. Dit *jus belli* draagt ook het *protego ergo obligo* met zich mee. Dat wil zeggen dat de staat het recht heeft te vragen aan zijn burgers om zichzelf op te offeren voor het voortbestaan van die staat, als die staat intern zorgt voor voortdurende vrede, rust, rechtvaardigheid en bescherming van zijn burgers (Schmitt, 1996, pp. 46). Burgers beschermen hun staat tegen 'vreemde' buitenlandse vijanden, en de staat zorgt voor orde vrede binnen het gebied van de staat. Schmitt stelt dat het aanwijzen van een interne vijand specifiek is voor landen met een constitutie. Die constitutie is als het ware de uitdrukking van de samenleving, en van het bestaan van die samenleving. Wanneer die specifieke uitdrukking van de staat wordt uitgedaagd, verworpen of daadwerkelijk aangevallen, moet die constitutie worden verdedigd en dat moet ook buiten de constitutie om kunnen gebeuren: met wapens in plaats van de wet. De pluriformiteit die dus niet kan ontstaan binnen een specifieke politieke entiteit, kan wel ontstaan ten opzichte

van andere politieke entiteiten, namelijk tussen vrienden en vijanden. Doordat staten vijanden aanwijzen (intern en extern) kunnen er een veelvoud aan verschillende vriend-vijand groeperingen ontstaan.

De existentiële aard van het conflict tussen vriend en vijand geeft ook aan waarom een concept als oorlog, volgens Schmitt nooit verbonden kan zijn met zoiets als rechtvaardigheid. Een rechtvaardige oorlog, gevochten in de naam van idealen of ideeën, is een fictie en slechts verzonnen om ze te kunnen verkopen aan goedgegelovige lui. Een oorlog kan alleen worden gerechtvaardigd wanneer er sprake is van een reële en existentiële vijand als tegenstander (Schmitt, 1996, pp. 46-49). Niets ontsnapt aan deze logica van het politieke volgens Schmitt. Deze logica kan twee kanten op werken, wanneer een politieke entiteit ze wel of niet wil erkennen. Schmitt illustreert goed met als voorbeeld het oprichten van de Volkerenbond, en het streven om oorlog in zijn algeheel uit te bannen, hoe deze logica twee kanten op kan werken. De Volkerenbond legt zich toe op het uitbannen van oorlog, zij tekenen verdragen waarin ze elkaar plechtig beloven om nooit meer oorlog te voeren. De Volkerenbond zal echter van een koude kermis thuis komen, wanneer er zich een groep opwerpt die niet mee wil gaan in het tekenen van hun verdragen. De bond heeft in dit geval twee opties: een oorlog voeren om diegene die ‘nooit meer oorlog willen’ te vernietigen (erkennen dat de logica van het politieke bestaat), één laatste oorlog zodat er daarna nooit meer kan worden gevochten. De tweede optie is weigeren om die oorlog te voeren (ontkennen dat de logica van het politieke bestaat), en te worden vernietigd, om in Schmittiaanse terminologie te blijven, door de groep die wel wilde vechten en dus de logica van het politieke erkende (Schmitt, 1996, pp. 51-52). Deze gedachtegang is tamelijk absurd, volgens Schmitt, en laat zien waarom er niet valt te ontsnappen aan de logica van het politieke: “It is manifest fraud to condemn war as homicide and then demand of men that they wage war, kill and be killed, so that there will never again be war” (p.48). Het uitbannen van oorlog, is niets meer dan een poging om te ‘depolitiseren’ die niet kan werken. Sterker nog, volgens Schmitt zal een poging tot depolitatie slechts leiden tot nieuwe manieren om vriend en vijand te groeperen. Als we bij het voorbeeld van de Volkerenbond blijven zijn er historische voorbeelden van staten die zich niet aansloten bij de Volkerenbond. Dat terwijl de Volkerenbond een universele claim maakt: nooit meer oorlog voor alle mensen op aarde. Schmitt stelt dat eenieder die zich buiten die Volkerenbond plaatst, zich op die manier, voor de Volkerenbond, buiten de menselijkheid plaatst. Eenieder die zich verzet tegen, in dit geval de Volkerenbond, verzet zich tegen de menselijkheid als geheel. Diegene die zich buiten deze menselijkheid plaatst zullen dan ook tot het uiterste

bestreden moeten worden. Wanneer zo'n groep als de Volkerenbond vecht in naam van de menselijkheid, is het geen échte oorlog in naam van de menselijkheid, maar slechts een strijd tegen de uitdagers van de dominantie van een universeel concept zoals het uitbannen van oorlog. Schmitt stelt dan ook dat het 'monopoliseren' van de term de menselijkheid als het ware valsspelen is bij het rechtvaardigen van een conflict (Schmitt, 1996, pp. 54-58).

Schmitts soevereiniteitsopvatting en de staat

Nauw verbonden met Schmitts ideeën over het concept politiek, is zijn soevereiniteitsopvatting. Deze zet hij uiteen in het essay *Politische Theologie*. In het essay dat in 1922 verscheen, vijf jaar eerder dan *Der Begriff des Politischen*, vallen ook de eerste sporen te zien van de vriend-vijand tegenstelling. De eerste en beroemde zin uit *Politische Theologie* is: "Soverän ist, wer über den Ausnahmezustand entscheidet". Diegene is soeverein, wie bepaalt wat de uitzondering is (Schmitt, 2005, p. 5). Volgens Schmitt, is dit de beste definitie wat betreft soevereiniteit, omdat het een begrip is dat opereert op een scheidslijn (in het Engels: 'borderline concept'). De uitzondering zoals Schmitt die ziet, is er geen waarbij de uitzondering zoiets is als een staat van oorlog, of een noodtoestand, maar moet worden gezien als een algemeen concept. Wat een uitzondering is, wordt door de soeverein besloten. De beslissing om dat te doen is volgens Schmitt, een beslissing 'in de ware betekenis' van dat woord. De beslissing is dan ook nauw verbonden met de soevereiniteitsopvatting van Schmitt, ze is de grondslag voor zijn definitie. Een uitzondering is volgens Schmitt over het algemeen een situatie van extreem gevaar, een existentiële dreiging die wordt geuit naar een groep of staat toe. Deze uitzondering, of wat wordt geclassificeerd als een uitzondering, is over het algemeen ook zeer beperkt gecodificeerd (Schmitt, 2005, pp. 6-7). Dat is volgens Schmitt ook de reden waarom de uitzondering zo cruciaal is voor zijn definitie van soevereiniteit. Juist door de oncodificeerbaarheid van de uitzondering, of het nu gaat over de specifieke details van een uitzondering of hoe er gereageerd moet worden op een uitzondering, maakt het een relevant element. Schmitt vat deze opvatting als volgt samen: "There is no norm that is applicable to chaos" (p.13). Doordat de uitzondering en hoe er moet worden omgegaan met een uitzondering niet is te vangen in wetgeving, betekent dit dat de macht die een soeverein krijgt toebedeeld onbegrensd zal zijn als er wordt voldaan aan de abstractere definitie van een uitzondering: een geval van hoge nood of existentiële dreiging. Het enige wat een constitutie kan doen volgens Schmitt, is duidelijk stellen wie er moet bepalen wat de uitzondering is, mocht zich zo'n geval voordoen. Dit betekent dat hij zowel buiten de constitutie staat, als ook er onderdeel van is, aangezien de

soeverein ook diegene is die bepaalt of de constitutie tijdelijk moet worden opgeschort. De onbegrenstheid is voor velen een doorn in het oog, en in vele constituties wordt het bepalen van een uitzondering begrensd. Hetzij door een specifiek karakter te verbinden aan een noodtoestand of hetzij door het begrip staat van oorlog duidelijk te definiëren.

Soevereiniteit valt volgens Schmitt, niet af te leiden uit generale normen of regels. Juist omdat een uitzondering niet valt te vangen in wetgeving, houdt de relatie van normen en regels en op hun beurt de relatie tot natuur wetten (zoals bijvoorbeeld universele mensenrechten) geen stand (Schmitt, 2005, p. 8). Een beslissing splitst volgens Schmitt de staat van een juridische orde. De staat bestaat als het ware eerst, en daarna pas de juridische orde. De beslissing is hier cruciaal volgens Schmitt: "The Decision frees itself from all normative ties and becomes in the true sense absolute". De beslissing van de uitzondering vernietigt als het ware de norm, om zo het voortbestaan van de norm te beschermen. De uitzondering volgens Schmitt, is dat wat niet kan worden onderdrukt en elke vorm van wetgeving weerstaat. Er kan namelijk nooit worden geanticipeerd op alle uitzonderingen die mogelijk zijn. De uitzondering kan alsnog worden gezien als iets wat juridisch kan worden bekeken omdat de beslissing en de norm beide vallen binnen het terrein van wetgeving. Zowel wie een beslissing neemt als wat de norm is, wordt over het algemeen in zekere mate vastgelegd in een (grond)wet. Tegelijkertijd toont de uitzondering ons een puur juridisch element: een ware beslissing. Om een juridische orde te kunnen rechtvaardigen, moet er sprake zijn van een normale situatie. De soeverein is diegene, die uiteindelijk beslist of die normale situatie wel bestaat. Door te bepalen wat een uitzondering is, wordt ook de norm van een juridische orde bevestigd (Schmitt, 2005, pp. 12-13). Het concept van het politieke is daarmee het fundament van Schmitt's soevereiniteitsopvatting: "The political entity is by its very nature the decisive entity" (Schmitt, 1996, p. 43). De staat als politieke entiteit neemt de ware beslissing over wat de uitzondering is, bijvoorbeeld door middel van het *jus belli*, ten opzichte van een politieke (en daarmee existentiële) vijand. De uitzondering en de beslissing daartoe is in essentie niets meer dan een vriend-vijand groepering, waarbij de vijand moet worden bestreden buiten de constitutionele weg om.

Conclusie

In het eerste deel van deze scriptie zijn de ideeën van Carl Schmitt wat betreft de essentie van politiek en zijn soevereiniteitsopvatting en de verbinding met de staat uiteengezet. Politiek is aldus Schmitt een domein dat een alles overkoepelende en niets ontziende logica met zich meebrengt. De logica waarbij politieke entiteiten worden opgedeeld in vrienden en vijanden. Deze vijand is er altijd een die een existentieel gevaar met zich meebrengt en waarbij de optie van strijd met die vijand nooit ver weg is. Diegene die de beslissing neemt over wie de vijand is, is volgens Schmitt soeverein. De beslissing over wat de uitzondering is, toont dat wetgeving slechts situationeel is en waarom een juridische orde ook gebaseerd moet worden op die uitzondering.

Tweede deel: de EU in historisch vergelijk met de Hanze

De EU is een vreemd ding. De ‘Unie’ bestaat pas vanaf de inwerkingtreding van het verdrag van Maastricht in 1992. Eerdere ‘versies’ echter, zoals de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS) en de Europese Economische Gemeenschap (EEG) bestaan al sinds de jaren 1951 en 1958. Het woord federalisering werd vroeger veelvuldig gebruikt, en vele beslissingen zijn genomen met in het achterhoofd dat de EU uiteindelijk een federatie zou zijn. Geestelijke vaders van de EGKS en de EU, zoals Jean Monnet en Robert Schuman spraken in het prille begin al hun voorkeur uit voor een Europese federatie. Deze moest echter langzaam worden opgebouwd (Nugent, 2010, pp. 19-20). In dit deel zal de EU kort worden uitgediept. De bestaansredenen van de EU, een korte geschiedenis van de Unie als ook de interne structuur komen aan bod. Dit om hierna de EU effectief als institutie op zichzelf te kunnen vergelijken met de Hanze, die ook zal worden uitgediept in dit tweede deel. Dit vergelijk wordt gemaakt omdat de situatie waar de EU zich in bevindt, in zekere zin gelijk is aan die van de Hanze en beide te maken hebben met gelijke problemen.

De Europese Unie: een vreemde eend in de bijt

De eerste voorloper van de EU was de EGKS, die met het verdrag van Parijs in 1951 werd opgericht door zes landen: België, Luxemburg, Nederland, Frankrijk, de BRD en Italië. Kolen en staal werden in de tijd vlak na de Tweede Wereldoorlog gezien als de twee belangrijkste middelen om een oorlog überhaupt te kunnen voeren. De gedachte was, dat wanneer deze cruciale industrieën onder één gemeenschappelijke hoge autoriteit werden geplaatst, het niet alleen ‘ondenkbaar maar ook materieel onmogelijk’ (aldus Robert Schuman de Franse minister van buitenlandse zaken in de jaren 1950) zou worden om oorlog te voeren. Vooral Duitsland en Frankrijk, die in de voorgaande 80 jaar driemaal desastreuze oorlogen hadden gevoerd, zagen de EGKS en zijn opvolgers als een vehikel om vreedzaam samen te leven mogelijk te maken (Pinder & Usherwood, 2013, pp 1-3). Duitsland klein houden was een misvatting gebleken die hard had teruggeslagen. Het idee nu, om de Duitsers als gelijken op te nemen in een Europese gemeenschap van gelijken leek meer kans van slagen te hebben. Naast het motief van de Fransen en Duitsers om vrede te bewaren, speelde nog een argument mee: het economische. De Europese staten liggen dichtbij elkaar, en er was veel potentie om de economieën van de door oorlog en rampspoed getroffen staten versneld op te bouwen door

economische barrières weg te nemen. Met de oprichting van de EEG in 1958 was de eerste stap gezet naar vergaande economische integratie van de zes lidstaten. Een tegenvaller voor de zes oprichterstaten was het falen van het op poten zetten van de EDC (European Defence Community). Dit plan, opgetuigd door de Franse Premier René Pleven, uit angst voor een Duitse remilitarisering, zou een gezamenlijk pan-Europees leger oprichten. Het Franse parlement weigerde het verdrag echter te ratificeren in 1954. Het probleem van een gemeenschappelijk buitenland en defensiebeleid is daarmee nog steeds niet opgelost. Dit is ook een van de redenen waarom vele moeite hebben om de EU als federatie te karakteriseren.. Door de jaren heen integreerden de lidstaten steeds verder in de economische gemeenschap en kwamen er ook steeds meer lidstaten bij. In 1992 werd in Maastricht het verdrag van Maastricht ondertekend, waardoor er voor het eerst sprake was van een Europese Unie. Dit verdrag was een grote stap op weg naar een Europese federatie. Er werd vastgelegd dat de toenmalige lidstaten zich zouden committeren tot een gemeenschappelijke munt waarmee de opgerichte EU economisch gezien één blok werd. Volgens de ondertekenaars zou de benodigde politieke unie daarna vanzelf volgen.

De structuur van deze Unie is bijzonder. Ze is verre van een geünificeerde staat of een federatie, al heeft ze ook daar trekken van. Doordat het bij de Unie ontbreekt aan een échte officiële Europese Grondwet is het moeilijk om ze een federatie te noemen. Het Europees hof heeft wel de macht om verdragen af te dwingen, maar is daarbij bijzonder afhankelijk van lidstaten. Verder is ze daarbij in haar macht begrensd doordat het hof slechts uitspraken mag doen over die verdragen. Nog los van het ontbreken van een gedeelde krijgsmacht. De Unie mag dan ook *de jure* geen confederatie zijn, *de facto* komt ze hier dicht in de buurt. Het recht van een staat om de Unie te verlaten is hiervoor ook een aanwijzing. De Unie is daarmee een bijzonder vreemd schepsel en het is moeilijk om een goed passend label te vinden voor een entiteit als de EU doordat ze zoveel karaktertrekken heeft van verschillende politieke systemen. De Unie heeft een vijftal belangrijke instituties die samen het raamwerk vormen van de EU. De Europese raad is waar het epicentrum van de Europese macht ligt. Deze raad van alle staats/regeringshoofden van alle (nu nog) 28 staten komt minimaal vier keer per jaar bijeen. Ze bepaalt vooral de richting die de EU opgaat en moet (met consensus) instemmen over grote beslissingen die de Unie neemt. De Europese Commissie was al vanaf de EGKS een onderdeel van de Unie, en heeft vooral de primaire uitvoerende en wetgevende taak. Ook ziet de commissie er op toe dat alle lidstaten zich aan de getekende verdragen houden. Door de oprichters werd de Commissie gezien als belangrijkste instituut, echter is het primaat door

de jaren naar de Europese raad verschoven. Het derde instituut is de raad van de Europese Unie of de raad van ministers. Deze raad bespreekt specifieke issues en doet als het ware veel voorwerk voor de commissie en de Europese raad. Het vierde instituut, dat over de jaren heen veel aan macht heeft gewonnen, is het Europese Parlement. Het EP functioneert heel anders dan de andere instituties. Waar er in de Europese raad en de raad van de Europese Unie vooral wordt gestemd aan de hand van staten, nemen in het parlement een aantal Europese partijen zitting, die stemmen aan de hand van deze partijlijnen. Het parlement telt 751 zetels en aan elk land is een vast aantal zetels toegewezen. Het vijfde en laatste instituut is het Europese hof van justitie. Dit instituut is in zekere zin zeer cruciaal, aangezien de Unie als fundament de onderlinge relatie van de staten onderhevig heeft gesteld aan overeengekomen verdragen. Het Europese Hof van justitie is het hoogste hof, en is een supranationale instelling. De gerechtshoven van nationale lidstaten zijn ondergeschikt aan het Europese Hof. Het Europese Hof doet echter slechts uitspraken over de overeengekomen verdragen. De uitvoering van de uitspraken ligt echter volkomen bij de lidstaten, waarmee het juridische systeem van de Europese unie toch wel federale trekken vertoont (Pinder & Usherwood, 2013, pp 33-55).

De Europese Unie is het beste te beschrijven als een confederatie, doordat lidstaten de Unie kunnen verlaten en omdat er geen sprake is van een officiële grondwet (Nugent, 2010, pp 73-77). Vele trekken, zoals het juridisch stelsel als ook het wetgevend primaat van de commissie, geven de indruk dat de EU bezig is met federaliseren. Er zijn echter instituties die zich als het ware ‘verzetten’. De Europese raad heeft in de loop der jaren het primaat van de macht naar zich toe getrokken en heeft daarmee in essentie de macht van de commissie naar de lidstaten verplaatst. Het Europese Hof is wel supranationaal, maar doet slechts uitspraken over getekende verdragen. Dit heeft als gevolg dat niet gereguleerde zaken niet kunnen worden afgedwongen door het hof. Wat de EU dan ook specifiek mag zijn voor een institutie, in zekere zin concurreren lidstaten niet alleen met elkaar, maar ook *met* de EU. Dit is cruciaal in het vergelijk met de Hanze.

De Hanze: georganiseerde chaos

Door het uitdiepen van de Hanze verkrijgen we een beter inzicht in de problemen en de situatie van de EU. De Hanze was een middeleeuwse oost- en centraal-Europese die actief was van de 12e tot de 17e eeuw. Dé Hanze ontstond als een fusie van verschillende andere kleinere Hanzes (in het oud laag Duits letterlijk: ‘groep’). Een Hanze werd over het algemeen opgericht doordat kooplieden in hun eentje niet genoeg slagkracht hadden om zichzelf te kunnen beschermen. Steden en hun burgers stonden veelvuldig alleen in het beschermen van

hun muren en de handelswaar die daarachter verscholen waren. De Hanzes boden een uitkomst (Spruyt, 1996, pp. 109-111). In eerste instantie ging het vooral om particuliere Hanzes, maar al snel gingen deze groepen zich organiseren aan de hand van de steden waarin de kooplieden zich hadden gevestigd. Uiteindelijk fuseerde een aantal van deze steden Hanzes (waarbij de steden Keulen, Hamburg en Lübeck de belangrijkste waren) en ontstond in het jaar 1356 dé Hanze. De Hanze was een confederale stedenbond van structuur, vrij los maar wel degelijk verbonden met elkaar. De Hanze richtte zich vooral op handel tussen de Oost- en Noordzee, waarbij veel bulkgoederen (zoals graan, hout, vis en huiden) werden verhandeld. De onderlinge structuur van de Hanze verschilt danig van die van de EU. Waar de EU duidelijk is opgebouwd uit natiestaten die in verschillende instituties *gelijk* zijn, was hier binnen de Hanze niet zozeer sprake van. Sommige steden waren zeer machtig en onafhankelijk (Hamburg, Lübeck, Novgorod etc.) en konden daarmee als het ware ontsnappen aan inmenging van edelen. Veel van de kleinere steden echter ontsnapten hier niet aan en hadden hun territorium alsnog verbonden aan een feodaal heerser. Deze steden stonden daarmee onder de jurisdictie van de Hanze als ook onder die van een edelman (Spruyt, 1996, pp. 124-125). Het centrale bestuursorgaan van de Hanze was de *Hanzetage*, die niet regelmatig bijeenkwam, meestal eens per jaar. Deze *Hanzetage* nam veel beslissingen die alle lid-steden beïnvloedden. Wanneer een stad niet gehoorzaamde maakte de Hanze gebruik van extra belastingen, economische blokkades of zelfs uitsluiting van de Hanze om besluiten kracht bij te zetten. Met zo'n tweehonderd lid-steden (en wisselend van aantal, aangezien lidmaatschap in zekere zin gebaseerd was op regelmatige aanwezigheid bij de *Hanzetage*) was het een hele klus om alle leden op een lijn te krijgen en collectief te opereren. Om dit proces te vergemakkelijken maakte de Hanze ook gebruik van regionale Tager's, waar er ook voorbereidingen werden getroffen voor de *Hanzetag* (Dollinger, 1970, pp. 407-412). Deze waren onderverdeeld in drie groepen, de zogenaamde *Drietel*. Elk van deze drie groepen had zijn eigen begroting, financiële structuur, en bestuurders. Later werden dit vier *kwartieren*. Ook speelden de zogenaamde *Kontors* (in Novgorod, Brugge, Londen en Bergen) een rol. Deze Kontors waren grote handelsposten in belangrijke steden voor de Hanze (Londen was zelf geen lid) die zelf recht konden spreken tussen leden, belastingen konden heffen en de Hanze naar buiten toe konden vertegenwoordigen.

De Hanze is aldus Spruyt een interessante casus, omdat ze een alternatieve manier laat zien om groepen mensen te organiseren ten opzichte van de latere natiestaten. De Hanze mag dan vaak genoeg op los zand hebben geleken aangezien ze een confederatie was zonder een

gecodificeerde constitutie of enerlei andere vorm van oprichtingsdocument, het was wel degelijk een identificeerbare politieke entiteit. De Hanze had de mogelijkheid om afgevaardigden te sturen, ook al waren dit geen echte Hanzevertegenwoordigers, maar vertegenwoordigers van een belangrijke stad die spraken voor de Hanze. De Hanze had de beschikking over een aanzienlijke troepenmacht en beschikte daarmee wel over een eigen leger. Er werden wetten en regels afgekondigd en belastingen geïnd door tol te vragen om aan te mogen leggen in de haven van een Hanzestad. Langzaam maar zeker kwam er een vast document met opgestelde regels en werd er in verschillende Tage's overwogen om de integratie van de Hanze verder te laten gaan dan slechts de confederatie die ze tot dan toe altijd was geweest. De Hanze handelde over het algemeen naar buiten toe, alsof ze al een staat was. De Hanze vocht oorlogen uit met verschillende koninkrijken zoals Zweden, Engeland en Denemarken. Er werd een centrale aanpak georganiseerd vanuit de Hanze om piraterij en kaperij aan te pakken. Zogenaamde '*vredeschepen*' moesten handelsroutes beschermen. Ook economische sancties waren een middel dat werd gebruikt. Het meest gevreesde pressiemiddel was de economische blokkade. Wanneer een stad, edelman of koning teveel dwarslag kon de Hanze besluiten om geen goederen meer te leveren aan deze personen of niets meer in te kopen. Ook op cultureel gebied was er tot op zekere hoogte sprake van eenheid. Laag-Duits was de taal die door iedereen werd gesproken en verstaan, van Novgorod tot Brugge. Rijke kooplieden huwelijkte hun dochters uit aan kooplieden in andere Hanze steden om zo het 'netwerk' te versterken (Spruyt, 1996, pp. 126-128).

De Hanzetage had over het algemeen het laatste woord in zaken waar de regio's of Kantors niet uitkwamen. Echter een duidelijke hiërarchische structuur ontbrak. Vele juridische systemen bestonden naast elkaar doordat steden ook hun eigen wetgevingssystemen optuigden en deze verspreidden naar steden die onder hun invloed stonden. Er was daarmee altijd onduidelijkheid over wie de laatste wetgevende bevoegdheid bezat: de Kantors? De Hanzetage? De regionale Hanzetage? De steden zelf? (Spruyt, 1996, pp. 153-154). Een ander probleem was dat de Hanze geen duidelijke grenzen kende. Het losse lidmaatschap had als gevolg dat de Hanze soms moeilijk vat kon krijgen op steden, en daarmee ook moeite had om de wetten die werden afgekondigd ook te reguleren.

Conclusie

De verschillen tussen de EU en de Hanze zijn groter dan de overeenkomsten. Toch zijn er wel degelijk overeenkomsten in de confederale structuur waarvan bij beide instellingen sprake was. Beide instituten veronderstellen dat zij een lidmaatschapsstructuur hebben van *de jure gelijken* leden. *De facto* echter verschilt dit bij beide organisaties nogal. Dit gelijkheidsidee zorgt echter voor onduidelijkheid. Als het Europees parlement en een nationaal parlement van een lidstaat gelijk zijn, wie is er dan de baas? Wellicht nog belangrijker in het vergelijk tussen de Hanze en de EU is de situatie waarin beide instituten zich bevinden. Waar de Hanzesteden onderling concurreerde, concurreerde zij ook met de langzaam op het wereldtoneel verschijnende natiestaten. Dit heeft veel weg van hoe lidstaten van de EU onderling concurreren maar ook concurreren met de langzaam op het toneel verschijnende en in de loop der jaren machtiger geworden, Europese Unie. Het is moeilijk om een perfect passende term te vinden om de EU te beschrijven, maar de lidstaten van de EU concurreren als het ware, met een nog volledig te vormen superstaat.

Derde Deel: de implicaties van Schmitts ideeën voor de EU, in vergelijking met de Hanze

Ondanks de grote verschillen tussen de EU en de Hanze zijn er wel degelijk een aantal fundamentele overeenkomsten die tonen dat de moeilijkheden waarmee de Hanze te maken had, niet zoveel anders zijn dan de moeilijkheden die de EU nu heeft. In het vorige deel zijn de organisaties en hun problemen vergeleken met elkaar. Deze vergelijkbare problemen komen voort uit de structuur van beide organisaties. In dit derde deel zal er aan de hand van die problemen worden gekeken wat die vergelijking heeft opgeleverd en in combinatie met De ideeën van Schmitt, zal er worden gekeken naar de implicaties van Schmitts ideeën voor de EU.

De problemen van de Hanze: er is geen soeverein

De voordelen van een natiestaat zoals door Spruyt beschreven zijn *sovereiniteit* en *territorialiteit*. In het geval van de Hanze waren beide niet aanwezig. Door de vaagheid wat betreft de voorwaarden van het lidmaatschap (aanwezigheid bij de Hanzetage? het meebetalen aan de vredesschepen?) was er vaak onduidelijkheid over waar de Hanze nog zeggenschap had. Een voorbeeld waaruit dit sterk bleek wat betreft de Hanze is de problemen die de Hanze had met het standaardiseren van een vrachteenheid. Het gebruik van een ‘Rostockton’ werd door de verschillende steden gepromoot, maar door verschillende andere steden werd het ervaren als een dwangmiddel (Spruyt, 1996, pp. 159-160). Zij claimden op het ene moment lid te zijn van de Hanze, maar wanneer het aankwam op standaardiseren van een munteenheid of vrachteenheid, werd er door veel steden geclaimd dat zij ‘een vrije stad zijn die zelf het recht hebben om hun eigen wetten te maken’. Van territorialiteit is binnen de EU wel sprake. Er is duidelijkheid over waar de EU nog zeggenschap heeft en niet. De voorwaarden voor een lidmaatschap zijn duidelijk, en aan een lidmaatschap gaat een lang proces van toelating vooraf. De EU heeft ook een aantal fundamentele documenten (alle verdragen) in tegenstelling tot de Hanze. Hierdoor was er geen duidelijkheid over wie nou waar over ging binnen de Hanze. De confederale structuur van de Hanze leidde veelvuldig tot *freeriding*. Dit is iets waar ook de EU veel last van heeft (bijvoorbeeld bij het tegen gaan van belastingontwijking. Lidstaten beconcurreren elkaar fel op winstbelasting). De EU mag dan wel territoriaal begrensd zijn, territorialiteit kan echter niet los staan van soevereiniteit. De zogenaamde “*final locus of decision making*” waar Spruyt over spreekt, kan alleen maar

aanwezig zijn wanneer er sprake is van een begrenzing van dat gebied. Er moet duidelijk zijn waar, om in de terminologie van Spruyt te blijven, de *locus* een *final* beslissing over kan maken. De statelijke logica van de *final locus of decision making* is moeilijk te handhaven wanneer er geen sprake is van territorialiteit en is moeilijk te combineren met staten die dit specifiek wél doen. Dit was bij de Hanze zeer onduidelijk. Veelvuldig probeerden rivaliserende vorsten en koningen de Hanzesteden onder elkaar uit te spelen. Dit lukte vaak genoeg, doordat er geen duidelijke soeverein was die een lijn qua beleid of besluiten kon bewaren. Een voorbeeld dat toont hoeveel moeite de Hanze had met het bewaren van een lijn is de oorlogssituatie. Wanneer de Hanze in oorlog was met een tegenstander, betekende dit namelijk niet dat *alle* Hanzesteden in oorlog waren. Als voorbeeld: een oorlog tegen de graafschappen Holland en Zeeland werd niet gesteund door de Hanzesteden aan de Zuiderzee, zoals Kampen en Zutphen. Dit was ook verre van de enige keer dat de Hollandse steden acties ondernamen zonder de Hanze of zelfs tegen de Hanze (Dollinger, 1970, pp. 122-125). Verder was er bij de Hanze geen sprake van een hiërarchie tussen de verschillende regionale en de algemene Hanzetage. Die onduidelijkheid over hiërarchie is iets wat de Hanze en de EU duidelijk gemeen met elkaar hebben. Doordat veel beleidsterreinen niet zijn opgenomen in verdragen, is er geen duidelijkheid over wie de hoogste autoriteit is over deze terreinen. Nationale parlementen claimen de laatste zeggenschap, als ook bijvoorbeeld de Europese Raad. Een voorbeeld hiervan is het immigratie vraagstuk. Dit beleidsterrein wordt slechts beperkt behandeld in de verdragen. Nu deze afspraken verouderd zijn en niet in staat om het vraagstuk op te lossen, probeert de Europese raad dit probleem aan te pakken en een nieuwe afspraak te forceren. Alleen de nationale parlementen van bijvoorbeeld Hongarije en Polen stellen dat zij als soevereine leden niet zomaar gedwongen kunnen worden. De lidstaten concurreren dus ook met de EU.

De ideeën van Schmitt leren ons over het tegengaan van die onduidelijkheid. Om soeverein te zijn, moet een instituut of een persoon de *ware* beslissing kunnen nemen volgens Schmitt, die bepaalt wat een uitzondering is. Het bepalen van wat een uitzondering is, stelt daarmee ook de norm vast. Doordat er binnen de Hanze geen sprake was van zo'n instituut of persoon die deze beslissing kon maken, kon de Hanze vaak niet als een eenheid opereren. In plaats van dat de Hanze zich kon groeperen, in Schmittiaanse termen, als één vriend, bleef de ruimte bestaan om onderling uit elkaar te worden gespeeld. Nieuwe vriend-vijand groeperingen konden intern ontstaan, in plaats van de Hanze als een vriend ten opzichten van één buitenstaander als vijand. Dit alles door de afwezigheid van een duidelijke soeverein. Dóordat er zoveel

problemen waren bij de Hanze, was de Hanze een onaantrekkelijke partner om verdragen mee te sluiten. Grote gedeeltes van de Hanzesteden weken continu af van een gesloten verdrag (Spruyt, 1996, pp. 166-168). Daardoor kon de Hanze moeilijk voortbestaan. Ze had moeite zich aan te passen aan de logica van staten die wél beschikte over een soevereine beslisser, een *final locus of decision making*. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het feit dat tijdens de onderhandelingen voor het verdrag van Agusburg in 1555, de Hanze niet werd opgenomen in het verdrag, omdat veel van de aanwezige prinsen (die allen zoals Schmitt zou omschrijven een soeverein beslisser zouden zijn geweest) stelden dat: “One does not really know what the Hansa in essence is” (Spruyt, 1996, p. 170). De systematiek is duidelijk: doordat de Hanze geen soeverein beslisser had, was ze ook niet betrouwbaar als partner in internationale verdragen. Vriend-vijand groeperingen, in Schmittiaanse termen, werden steeds vaker gemaakt aan de hand van soevereine staten. De Hanzesteden concurreerde vaak genoeg onderling, maar moesten nu ook concurreren met staten. Dit leidde tot een internationaal systeem waarbinnen geen plek was voor de Hanze. Doordat er bij de Hanze geen duidelijk instituut was dat kon besluiten wie de Schmittiaanse vijand was, was er sprake van een afwezigheid van een duidelijk soeverein. De Hanze kon daarmee dus niet tot een Schmittiaanse politiek eenheid worden gesmeed.

De problemen van de Europese Unie: er is geen soeverein

Diezelfde problematiek is terug te vinden bij de EU. De befaamde uitspraak van Henry Kissinger: “*Who do you call when you want to speak to Europe?*” vat deze problematiek binnen de EU goed samen. Er mogen dan tegenwoordig stappen zijn ondernomen waarmee wordt gepoogd om alle lidstaten op een lijn te krijgen, zoals het instellen van een hoge vertegenwoordiger voor buitenlandsbeleid en veiligheid. De werkelijkheid is echter dat er nog steeds onduidelijkheid bestaat over wie het buitenlandbeleid van de EU bepaalt. Landen als Frankrijk en Duitsland worden door de VS en Rusland beschouwd als de twee grootmachten binnen de EU en overleggen daarom dan ook vaak met deze twee natiestaten in plaats van dat ze een overleg aangaan met de EU als instituut. We zien dat de EU daarmee te maken heeft met dezelfde problematiek als de Hanze: de EU als instituut is geen betrouwbare partner, wellicht niet zo onbetrouwbaar als de Hanze, maar wat betreft buitenlandpolitiek en defensiebeleid is er nog steeds geen sprake van een gemeenschappelijk beleid. Zeker binnen de Schmittiaanse logica, waarbij strijd altijd dreigend aanwezig is, is dit een probleem. De EU is geen betrouwbare partner omdat ze leidt aan hetzelfde gebrek als de Hanze: onduidelijkheid

over wie er soeverein is binnen de EU. De staten die het fundament vormen voor de EU bieden die duidelijkheid wel. Daarom kiezen staten buiten de EU, de lidstaten als overlegpartners. Het terrein van buitenlandse zaken is hierbij slechts een voorbeeld. Op tal van terreinen heeft de EU moeite met het wegnemen van deze onduidelijkheid. Een ander voorbeeld hiervan is de situatie rondom de Eurocrisis. Het besluit om extra steun te vergeven moet goedgekeurd worden door alle *nationale* parlementen van de landen die deel uitmaken van de Eurogroep. De beslissing wordt als het ware nog steeds genomen door de nationale parlementen van al deze landen. De EU vormt hier eigenlijk slechts een platform om het overleg te stroomlijnen en in goede banen te laten lopen. De nationale parlementen en regeringen zijn in dit geval de soevereine beslissers. Er is sprake van een afwezigheid van een (duidelijke) soevereine beslisser op Europees niveau. Deze ‘strijd’ is als het ware nog steeds gaande. Dat brengt ons bij een tweede overeenkomst tussen de EU en de Hanze. De concurrentie tussen lidstaten en de EU als zelfstandig instituut. Strijd kan volgens Schmitt niet worden gerechtvaardigd op basis van een universele morele waarde, maar slechts op basis van een existentiële vijand. En een universele morele code afdwingen, is precies wat de EU doet (ook bij het voorbeeld van immigratie). Dat brengt ons bij de hoofdvraag die aan het begin van deze scriptie werd geformuleerd: *Wat zijn de implicaties van de soevereiniteitsopvatting van Schmitt en zijn onderliggende idee van de essentie van de politiek voor de Europese Unie?* Het ontbreken van een soevereine beslisser binnen de institutionele vormgeving van de EU, betekent dat de EU op dit moment nog geen Schmittiaanse politieke entiteit is. Ze kan (in die hoedanigheid) nog niet duidelijk worden gezien als een groep van vrienden. Ze kan nog niet duidelijk tegenover een groep van vijanden gaan staan en claimen dat er een uniform front wordt gevormd ten opzicht van die existentiële vijand. Dit opent de deur voor interne pluriformiteit als het ware. Doordat de vriend-vijand groepering niet kan worden gemaakt tussen de EU en een tegenstander, bestaat er een reële mogelijkheid dat de EU zelf uiteenvalt in allemaal lossen staten en daarmee in zekere zin, tot vrienden en vijanden. Dit zou kunnen betekenen dat, zeker wanneer er een ‘EU van twee snelheden’ ontstaat, lidstaten die wel verder willen federaliseren, zich groeperen ten opzichte van zij die dat niet willen. De EU groepeerd zich dan als vriend ten opzichte van ‘opstandige’ staten. Een tweede mogelijkheid zou kunnen zijn dat de EU en de lidstaten zich dit realiseren. De onduidelijkheid over wie de soeverein is moet worden opgelost om dit te voorkomen. Wanneer de EU verder federaliseert en daarmee bepaalt wie er soeverein is en dus kan beslissen wat de uitzondering is kan de EU pas gezien worden als een Schmittiaanse politieke entiteit. De EU zal de taken die nu zijn uitbesteed aan de NAVO moeten terugvorderen zal ze dat willen worden. Het concept van

strijd dat nauw verbonden is met het concept van de politieke vijand is nooit ver weg.

Wanneer de EU een politieke entiteit wil worden met een toekomst, zal ze ook soeverein moeten zijn over zijn eigen defensiebeleid. De EU moet als het ware verder 'verstatelijken'.

De territorialiteit die bij de Hanze een groot gebrek was heeft de EU al, de duidelijkheid wat betreft soevereiniteit en hiërarchie van parlementen of regeringen nog niet.

Conclusie

In deze scriptie is een poging gedaan om de EU te bekijken vanuit de opvatting van de filosoof Carl Schmitt. De ideeën van Schmitt kunnen ons veel leren. Ze leren ons dat zelfs een organisatie zoals de Europese Unie, die bekend staat als een organisatie die vrede en welvaart waarborgt op het Europese continent en daarmee de weg plaveit voor een ‘eeuwig durende vrede’ zoals Emmanuel Kant die wellicht voor zich zag, kwetsbaar kan zijn. De essentie van politiek zoals Schmitt die ziet is niets anders dan een dichotomie tussen twee groepen: vrienden en vijanden. De politieke Schmittiaanse vijand is er altijd een van publieke en existentiële aard. Deze sfeer van de politiek is de ‘sterkste’ sfeer, en kan andere sferen in potentie allemaal penetreren. De logica van de politieke sfeer illustreert Schmitt met het voorbeeld wat *vechten voor vrede* genoemd kan worden. Het afdwingen van een universele waarde (in dit geval dus ‘nooit meer oorlog’) leidt slechts tot het openen van nieuwe wegen om vrienden en vijanden te groeperen. Doordat de vijand er altijd een is van existentiële aard, is het concept van strijd nooit ver weg. Strijd is geen doel op zich, maar moet wel altijd worden bewaard als een reële optie aldus Schmitt. Schmitts ideeën over wie deze vriend en vijand groeperingen bepaalt, zijn gevat in zijn soevereiniteitsopvatting. Volgens Schmitt is diegene die bepaalt wat de uitzondering is, soeverein. De beslissing die de uitzondering bepaalt, toont dat alle wetten situationeel zijn en dat een strijd niet gerechtvaardigd kan worden op basis van een morele code, maar slechts op basis van existentieel gevaar: de vijand.

Door te kijken naar de interne structuur van zowel de Hanze als de EU kan worden geconcludeerd dat de EU en de Hanze zeer verschillen, maar dat er een aantal fundamentele zaken hetzelfde zijn: een onduidelijke hiërarchie wat betreft parlementen in de EU, Hanzetages bij de Hanze, en daarmee onduidelijkheid over wie er gaat over welke beleidsterreinen en daarmee de afwezigheid van een Schmittiaans soeverein beslisser. Het vergelijken van de beide situaties waar de instituties zich in bevonden en bevinden leert dat zowel de Hanze concurreerde met een nieuwe vorm: de natiestaat, als ook de lidstaten van de EU: de EU zelf. De uitzondering kon noch worden bepaald door de Hanze als institutie, noch door de EU. Door deze vergelijking valt er te concluderen dat de EU volgens de Schmittiaanse logica twee opties in het verschiep liggen: uiteenvallen waarna de staten zich onderling zullen groeperen of verder federaliseren, een defensie gemeenschap worden en bepalen tegen *wie* er wordt gegroepeerd. De EU zoals ze nu bestaat is een *sui generis*, een instituut van zijn eigen soort. Wanneer de Schmittiaanse logica echt onontkoombaar is, zal de

EU als het ware ‘ten onder gaan’ aan een van deze twee opties, aangezien de ongemakkelijke situatie waar de EU nu in zit zorgt voor veel problemen en onduidelijkheden. Daarmee is het denken van Schmitt uiterst actueel. Totdat die keuze gemaakt is zal de storm die op het moment over de EU heen trekt, niet wegtrekken. De populistische golf die op het moment op veel plekken op het oude continent aan invloed lijkt te winnen, heeft zich misschien de Schmittiaanse logica al gerealiseerd, de vraag is of de voorstanders van de Europese Unie zich dit ook (op tijd) realiseren. Wanneer de keuze gemaakt is echter, begint het hele spel weer opnieuw. We zullen wéér moeten bepalen wie onze vrienden, en wie onze vijanden zijn. De toekomst zal ons leren welke keuze wordt gemaakt.

Bibliografie

Dollinger, P. (1970). *The German Hansa*. Stanford University Press.

Schmitt, C. (2005). *Political Theology: Four Chapters On The Concept Of Sovereignty*. University of Chicago Press.

Schmitt, C. (1996). *The Concept Of The Political: Expanded Edition*. University of Chicago Press.

Nugent, N. (2010). *The Government And Politics Of The European Union*. Palgrave Macmillan.

Spruyt, H. (1996). *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*. Princeton University Press.

Pinder, J., & Usherwood, S. (2013). *The European Union: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

.